

POMPEU FABRA: LES SEVES RELACIONS AMB MATARÓ

Aquest any 2006 és any de centenaris, fa cent anys Catalunya vivia moments d'efervescència literària i política a l'entorn de tot el que representaria el moviment del Noucentisme. L'any 1906 es van publicar obres tan importants com *el Glosari* d'Eugeni d'Ors, *Els fruits saborosos* de Josep Carner o *Pilar Prim* de Narcís Oller, entre d'altres. Fa cent anys, Enric Prat de la Riba publicava *La Nacionalitat Catalana*. Autors, tots aquests, que anirien molt lligats a la vida de Fabra. També va ser l'any del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, on Pompeu Fabra, tot i viure aleshores a Bilbao, hi va participar presentant una comunicació titulada *Qüestions d'ortografia catalana*. En aquest congrés, diversos mataronins hi participaren com a congressistes.¹ M'ha semblat, doncs, interessant, presentar una comunicació parlant de Fabra i les relacions que va establir amb Mataró i alguns mataronins.

MATARÓ 1811. CASAMENT DE L'AVI DE POMPEU FABRA

Un avantpassat de Fabra, concretament el seu avi patern, va viure un temps a la nostra ciutat. Adrià Fabra i Casals, passamaner d'ofici, sembla ser que va tenir una joventut moguda a causa de la Guerra del Francès, anant d'un costat a l'altre del país. A principis de 1810 s'establí a Mataró, on el 29 de desembre de 1811 es casà a l'església de Santa Maria amb M. Teresa Parera i Farga, natural de Guissona –que no seria l'àvia de Pompeu Fabra–. Poc temps després d'haver-se casat morí la seva dona,

Retrat de Pompeu Fabra de jove,
dibuixat per Ramon Casas.

i Adrià Fabra, per no quedar sol a Mataró, tornà a Barcelona on, cap a 1916, es casà amb Marianna Roca. D'aquest matrimoni naixeria el pare de Pompeu Fabra: Josep Fabra i Roca.

MATARONINS EN LA VIDA DE POMPEU FABRA

La vida de Pompeu Fabra estarà lligada en molts aspectes, tant familiars, d'amistat com professionals, i al llarg de tota la seva vida, a mataronins com l'industrial Jaume Baladia i Soler, l'arquitecte i polític Josep Puig i Cadafalch o el periodista i escriptor Julià Gual, entre d'altres.

Jaume Baladia i Soler, fill i nebot d'una important família d'industrials mataronins, i Pompeu Fabra, eren amics des de molt joves; van estudiar junts el batxillerat, en la mateixa acadèmia on estudià també Josep Puig i Cadafalch i, posteriorment, l'any 1883, van entrar a la Universitat per cursar la carrera d'enginyer. Baladia estudiaria per a enginyer mecànic i Fabra per a enginyer químic. Acabada la carrera van continuar la seva amistat, i junts s'integraren en el món cultural i artístic de la Barcelona de l'època.

Jaume Baladia es casà amb Teresa Mestre i Climent, una sarriana filla d'un metge i farmacèutic, i es van instal·lar a Barcelona. La casa dels Baladia-Mestre era lloc de reunió i tertúlia de nombrosos intel·lectuals de l'època, com Puig i Cadafalch, Cambó, Ramon Casas, Eugeni d'Ors, Pau Casals o el poeta, historiador i arquitecte Josep Pijoan, entre d'altres.

Sembla ser que seria Teresa Mestre, l'esposa de Jaume Baladia, qui inspiraria a Eugeni d'Ors l'obra *La Ben Plantada*, considerada una de les peces clau del Noucentisme. De fet, la protagonista de *La Ben Plantada*

Portada del llibre de F. Xavier Baladia, *Abans que el temps ho esborri. Records dels anys d'esplendor i bohèmia de la burgesia catalana.*

es diu Teresa. Freqüentant la casa de Jaume Baladia i Teresa Mestre, Fabra va conèixer Dolors Mestre i Climent, germana de la dona de Baladia, amb qui es casaria i tindrien tres filles, Carola, Teresa i Dolors.

Malgrat la distància, ja que Fabra va viure deu anys a Bilbao, malgrat els problemes familiars del matrimoni Baladia, la seva separació i el casament posterior de Teresa Mestre amb Josep Pijoan, la relació i amistat entre Pompeu Fabra i Jaume Baladia va continuar tota la vida, i Baladia li va demostrar sempre la seva estima.

Acabada la guerra l'any 1939, Fabra i la seva família van anar a l'exili. Allà la família Fabra, com molts exiliats, va passar privacions de tota mena, també econòmiques, i va ser precisament Jaume Baladia qui potser va ajudar més Fabra i la seva família.

També va ser Jaume Baladia qui va posar a disposició de Fabra tot el que necessités durant la malaltia de la seva filla mitjana, Teresa, que va morir de càncer a principis de l'any 1948. Cal dir que l'amistat de Baladia i Fabra va ser d'aquelles de pedra picada.

Baladia i altres industrials catalans havien organitzat algunes ajudes per distribuir entre els exiliats del nostre país. A Jaume Baladia, acabada la guerra, el van acusar d'estraperlo. Fos veritat o no, sembla ser que el que volia el govern era castigar-lo per haver ajudat intel·lectuals catalans a l'exili, entre ells, Pompeu Fabra, el seu cunyat.

Josep Puig i Cadafalch.

L'amistat de Fabra i l'arquitecte i historiador Puig i Cadafalch ve també de la seva època d'estudiants, es va mantenir a la Universitat i van col·laborar junts a *L'Avenç*.²

L'any 1891, una vegada acabada la carrera per part de tots dos, Puig i Fabra, mentre decidien com

El president Companys visitant la Casa de Convalescència durant les obres de condicionament de la nova seu de l'Institut d'Estudis Catalans. A la seva esquerra, el segon és Josep Puig i Cadafalch i el tercer Pompeu Fabra (febrer de 1934).

enfocar la seva vida professional, van muntar una acadèmia en un pis de la ronda Universitat a Barcelona per preparar estudiants per a l'examen de batxillerat. Fabra donava classes i Puig, a més, feia de director i administrador. Puig va deixar aviat l'acadèmia a causa dels encàrrecs que li anaven sorgint com a arquitecte, i Fabra va continuar-la conjuntament amb el seu cunyat Bartomeu Galí, fins que es traslladà a Bilbao com a catedràtic de química a l'escola d'enginyers d'aquella ciutat.

L'any 1907 Prat de la Riba és nomenat president de la Diputació de Barcelona i crea l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), i Puig suggereix i demana a Prat que nomeni Fabra al capdavant de la Secció Filològica. Prat de la Riba al principi no ho veu clar per les col·laboracions de Fabra al *Poble Català*³ i *L'Avenç*, i perquè considera algunes propostes de Fabra estridències ortogràfiques. Però Prat de la Riba, home pràctic, finalment va accedir. Estava decidit a fer ús de tot el capital humà que ofería el país, fos o no de la Lliga.

L'any 1911, finalment, Fabra és nomenat membre de la Secció Filològica de l'IEC i l'any 1912 director de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut i titular de la Càtedra de català que crea la Diputació de Barcelona. Això permet Fabra deixar Bilbao i tornar a Barcelona. Puig i Cadafalch ja ha aconseguit el que volia: fer tornar Fabra a Catalunya.

L'any 1917 mor Prat de la Riba, Puig i Cadafalch el substitueix com a president de la Mancomunitat de Catalunya, i la col·laboració entre Fabra i Puig serà encara més estreta. L'amistat entre ambdós continuarà, amb alguns alts i baixos a causa del caràcter difícil de Puig, tota la vida i fins a la mort de Fabra.

Julià Gual i Masoller. Periodista i escriptor molt més jove que Fabra, ja que havia nascut l'any 1905, va entrar en contacte amb Fabra a l'exili.

Quan Gual es va exiliar va anar a parar al camp de concentració d'Argelers, allà va conèixer i fer amistat amb Ferran Rahola, un gironí fill del literat, publicista i historiador, assassinat l'any 1939, Carles Rahola. Ferran Rahola uns anys més tard seria gendre de Fabra, en casar-se amb la filla petita d'aquest, Dolors.

A l'exili, Fabra va viure a Illa de Riberall, París, Montpeller i Perpinyà i, finalment, Ferran Rahola va demanar a Julià Gual que busqués a Prada un habitatge per a Fabra i la seva família. A Prada vivia una colònia important d'exiliats, com Pau Casals, Josep M. de Sagarra, Joan Alavedra, Francesc Pujols... Gual li va trobar un pis al bell mig de Prada, al carrer dels Marxants, núm. 15, on Fabra va viure els últims anys de la seva vida, fins que va morir el dia de Nadal de 1948.

Julià Gual i el mestre Fabra van travar una bona amistat i col·laboració. Gual el visitava sovint i tenien un ritual fix, gairebé cada diumenge després de dinar. Si tots dos eren a Prada, Gual anava a prendre cafè a casa dels Fabra. De fet, Julià Gual va ser sempre present en els moments més importants dels últims anys de la vida del mestre.

Julià Gual i la seva esposa Rita Casals
amb Pompeu Fabra (1946).
Arxiu Ramon Gual.

L'any 1946 Fabra va presidir els Jocs Florals de Montpeller, on Puig i Cadafalch figurava com a membre d'honor al costat de Josep Irla, president de la Generalitat a l'exili, el poeta occità Frederic Mistral, Ventura Gassol o Josep Carner, entre d'altres. Julià Gual va guanyar un accèssit a la Flor Natural amb *Sonets d'exili i de camí*, i un altre mataroní, Joan Layret, era vicepresident de la comissió organitzadora.

A l'enterrament de Pompeu Fabra, Gual fou una de les persones que duien el taüt i que, travessant els carrers de Prada de Conflent, arribà al cementiri d'aquesta localitat al peu del Canigó.

També podríem parlar de la relació de Fabra amb altres persones que, si bé no eren nascudes a Mataró sí que ho eren els pares o avis.

Emili Guanyavents. Lliurepensador, poeta, traductor i corrector, posà al dia obres de poetes importants com Narcís Oller. El seu pare era mataroní i estava emparentat amb Nicolau Guanyabens i Giralt, metge, músic i poeta.

Guanyavents treballà amb Fabra a *L'Avenç* i a l'Institut d'Estudis Catalans. Fabra l'apreciava molt i el valorava com a corrector. Corregí el seu primer cognom Guanyabens per Guanyavents.

Francesc Matheu. Editor, escriptor i poeta. La seva ferma oposició als nous corrents de la cultura catalana, especialment en qüestions lingüístiques, li va originar dures polèmiques amb Pompeu Fabra. Es negà fins a l'últim moment a acceptar les reformes de l'IEC. Des de 1871 intervingué en l'organització dels Jocs Florals i va guanyar diversos premis. La seva tasca més important, però, va ser la d'editor, en publicar les obres completes de Costa i Llovera i Marià Aguiló.

El pare de Matheu era mataroní, i estaven emparentats amb el també mataroní Domènec Matheu i Xicola que emigrà a l'Argentina, es va posar al costat dels llibertadors, va ser vocal de la Junta Revolucionària i president interí de la Junta de Govern de l'Argentina.

ELS JOCS FLORALS DE 1918

L'any 1918 la Joventut Nacionalista de la Unió Regionalista de Catalunya a Mataró, presidida per Antoni Marfà i Serra, i el setmanari *La Nau*, portaveu oficials de la Lliga a Mataró, organitzaren uns Jocs Florals que es van celebrar el dia 28 de juliol de 1918, l'endemà del dia de les Santes, al Teatre Clavé. N'oferiren la presidència a Pompeu Fabra, i serien també membres del jurat Jaume Bofill i Mates, Joaquim Cabot i Rovira, l'escolapi Josep Soler i Garde i Salvador Llanas i Rabassa, i va actuar com a secretari Lluís Valeri i Serra.

Aquests Jocs Florals, en la línia dels que s'organitzaven arreu del país, tindrien un ressò important per dos motius: el discurs que hi va pronunciar Fabra i la qualitat i nom dels poetes que hi van participar. Si comencem pel final, cal dir que va guanyar la Flor Natural Josep Carner, el premi a la Pàtria Josep M. de Sagarra i també hi van ser premiats Ventura Gassol i Clementina Arderiu.

En el seu discurs, Fabra va parlar de la necessitat de continuar treballant per depurar la llengua, del paper dels escriptors i, sobretot, dels escriptors joves en aquesta tasca, i els va encoratjar a seguir la lluita contra aquells literats que, segons Fabra, estan instal·lats en la comoditat i voldrien deturar l'obra en favor de la llengua, i va acabar dient: «Mataronins, pensem que per damunt de tot hi ha el redreçament de la nostra llengua».

Cal dir que la reina dels Jocs Florals va ser la neboda de Fabra, Teresa Baladia i Mestre.

MATARÓ 1968: FESTES DEL CENTENARI DEL NAIXEMENT DE FABRA

L'any 1968, amb motiu del centenari del naixement de Pompeu Fabra, s'organitzaren a tot Catalunya actes per commemorar l'efemèride, i Mataró no va ser una excepció, al contrari, seria una de les ciutats pioneres. L'any anterior s'havia commemorat a la nostra ciutat el centenari del naixement de Josep Puig i Cadafalch, i la mateixa comissió que n'havia organitzat els actes seria la impulsora, l'any següent, dels actes del centenari del naixement del Mestre Fabra. S'hi van adherir unes trenta entitats de signe ben diferent, i l'Ajuntament de Mataró també donaria suport als actes. Aquesta vegada, la presidència de la comissió l'ostentaria el Centre Catòlic, seu de l'Agrupació Científico-Excursionista.

Els actes se celebraren els dies 25 i 26 de maig. El dissabte 25 a la tarda la Sala Cabañes organitzà un concurs infantil d'ortografia catalana, on van participar més de cent nois i noies. El certamen, el va dirigir el professor Manuel Clariana.

L'endemà, diumenge, es va inaugurar el monòlit amb l'efígie de Fabra, projectat i realitzat per Jordi Arenas, que es va situar a la cruïlla de la ronda Prim amb la carretera d'Argentona. L'acte el van presidir l'alcalde Pedro Crespo, la filla gran de

Fabra, Carola Fabra, el president de la comissió organitzadora de l'homenatge Jesús Segura i el regidor de Cultura Lluís Soler. El periòdic *Mataró* del dia 28 de maig es va fer ressò de l'acte, però com a únic comentari va escriure «La pieza oratoria del Sr. Jesús Segura fue interrumpida varias veces por los aplausos de la concurrencia».

A continuació, a la sala d'actes de la Biblioteca de la Caixa Laietana es va celebrar l'acte acadèmic. Joaquim Casas i Busquets, en nom de la comissió, va obrir l'acte, i va demanar un secretariat permanent de correcció de redaccions en català que va brindar a la Caixa Laietana, i la retolació dels carrers en català proposant que l'Ajuntament ho autoritzés.

Les conferències d'aquest acte van anar a càrrec de Francesc Vallverdú, que va fer una exposició de l'obra fabriana, i Joan Triadú, que va historiar la vida de Fabra.

Cal dir, també, que durant l'any es van fer conferències i escrits sobre la vida i l'obra de Fabra. Així, el 6 de febrer en El Racó, el catedràtic mataroní Antoni Comas va pronunciar una conferència sobre l'obra de Fabra, afirmant que «Fabra és, sense cap mena de dubte, el català que en els últims cent anys ha deixat l'obra més perdurable i científicament correcta amb la unanimitat de tot un poble». Va fer notar també l'encàrrec fet anys abans per l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona al mataroní Terenci Thos i Codina, en el sentit d'unificar diferents criteris quant a qüestions gramaticals i de lexicografia.

El dia 24 del mateix mes de febrer Joaquim de Camps i Arboix, en El Racó, va dictar una conferència titulada «Fabra, la seva simpatia i cordialitat».

En el periòdic *Mataró* es van publicar diverses col·laboracions.

El 2 de març Francesc Masriera, en nom de l'Agrupació Científico-Excursionista, publicava l'article «Fabra excursionista». Posant de manifest la passió de Fabra per la muntanya, acabava amb l'afirmació de Fabra que deia: «L'excursionisme ha estat el complement de la meua vocació filològica. Ni la pràctica de l'excursionisme, ni l'estudi de la llengua, m'han donat mai cap disgust».

També «Arco», pseudònim de Joaquim Casas i Busquets, en la seva columna «Hoja de Carnet» del periòdic *Mataró*, anava fent referència als preparatius dels actes del centenari.

Finalment, l'1 de juny Robert Lleonart i Casadevall publicava un llarg article amb una completa biografia de Fabra.

Cal dir també que l'Ajuntament va decidir posar el nom de Pompeu Fabra a un carrer de la ciutat, just al costat del monòlit acabat d'inaugurar.

MATARÓ 1997: BIBLIOTECA POMPEU FABRA

El 22 de novembre de 1997 es va inaugurar a la nostra ciutat la primera i, fins ara, única biblioteca finançada per l'Administració Pública. L'Ajuntament va decidir, a proposta de la Comissió del Nomenclàtor, anomenar-la Biblioteca Pompeu Fabra. La instal·lació elèctrica d'aquesta biblioteca s'alimenta d'energia solar, tota la seva façana està recoberta de plaques fotovoltaiques, essent la primera a Catalunya.

Fabra, un home avançat al seu temps, excursionista i amant de la natura, potser hauria estat content de saber que la biblioteca que porta el seu nom és un edifici pioner en el tema de les energies renovables.

Anna Comas i Valls

– ANNEX –

Llista de congressistes mataronins al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Honoraris

- Ajuntament de Mataró

Efectius

- Associació Nacionalista de Mataró
- Avenir L', Associació Democràtica Nacionalista de Mataró
- Ballbé, escolapi, P. Magí
- Cabanyes Joaquim
- Canyas, Mn. Pere
- Casanovas, Mn. Joan
- Clavell i Planas, Joan
- Clavell i Planas, Narcís
- Comas i Rossell, Emili
- Concabella, escolapi, P. Josep
- Cot i Pous, Lluís
- *Diari de Mataró*
- Goday i Casals, Josep
- Gual, escolapi, P. Agustí
- Guardia, escolapi, P. Llorenç
- *Llibertat*, periòdic
- Marfà i Clivillés, Narcís
- Palau i Català, Melcior de
- Palau i Simón, Josep de
- Pascual i Rius, Pere
- Pi, escolapi, P. Joaquim
- Puig i Cadafalch, Josep

NOTES

- 1.- Vegeu Annex.
- 2.- Revista fundada per Jaume Massot i Torrents amb voluntat de reivindicació catalanista i preocupació per la unificació de la llengua. A través de la revista, es va iniciar la campanya lingüística encarrilada a modificar l'ortografia i posar el llenguatge escrit d'acord amb el llenguatge parlat. Als seus inicis es deia *L'Avens*.
- 3.- Diari republicà que va aparèixer el 1906 a Barcelona com a òrgan del Centre Nacionalista Republicà que presidia Jaume Carner.

BIBLIOGRAFIA

- BALADIA, F. Xavier. *Abans que el temps ho esborri*. La Magrana (Barcelona 2004).
- MATARÓ, editat per Falange Española. 6 i 24 de febrer, 2 i 26 de març, 4, 11, 21, 25 i 28 de maig i 1 de juny de 1968.
- FUNDACIÓ JAUME I. *Pompeu Fabra*. Nadala núm. XXXII, any 1998.
- La Nau*, setmanari nacionalista. Mataró, juliol de 1918.
- MATHEU, Roser. *Vida i obra de Francesc Matheu*. Fundació Salvador Vives Casajuana (Barcelona 1971).
- MIRACLE, Josep. *Pompeu Fabra*. Volum 1. Proa (1998).
- MASMM, «Llibre de matrimonis», número 10. Any 1811.
- PEREA, M. Pilar. *El primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Biblioteca de Catalunya - Catàleg Exposició (octubre 2006).
- PIÑOL, Rosa M. *Pompeu Fabra, el meu pare - Records personals de Carola Fabra*. La Campana (Barcelona 1991).